

А. Войкова • И. Манчев

ИКОНОМИКА

- © Антоанета Тодорова Войкова, Иво Георгиев Манчев, *автори*, 2018
- © Петко Енчев Минчев, *графичен дизайн и корица*, 2018
- © „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД, *издател*, 2019

ISBN 978-619-215-448-6

Възпроизвеждането на това издание или на отделни негови части под каквато и да е форма без изричното писмено съгласие на „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД е престъпление.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	4
ПРИМЕРНО ГОДИШНО ТЕМАТИЧНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ (изтеглете от ТУК)	
ПРИМЕРНИ МЕТОДИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ	7
РЕЧНИК НА ОСНОВНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОНЯТИЯ	17
ОТГОВОРИ НА ТЕСТОВЕТЕ ОТ УЧЕБНИКА.....	20
РАБОТЕН ЛИСТ 1	22
РАБОТЕН ЛИСТ 2	23
РАБОТЕН ЛИСТ 3	24

ПРЕДГОВОР

За всеки млад човек е важно да получи определено количество икономически знания, които имат практическо значение за живота и за професионалната му реализация. Развитие на икономиката като наука е пряко свързано с динамичното развитие на технологиите, на моделите на труд, на структурата на обществото и морала. Затова изучаването на икономическата теория формира светогледа на подрастващите и им помага да вземат правилни и рационални решения.

Чрез обучението по икономика авторите на учебника „Икономика за 10. клас“ целят да подготвят ученика като икономически осъзнат гражданин, отговорен за своите действия, като бъдещ участник в стопанския живот на страната ни – предприемач, работник или държавен служител.

При разработване на учебното съдържание е приложен подход, с който да е възможно постигането на следните компетентности:

Обща приложна компетентност

Учениците от професионалните гимназии получават знания и умения по съответните професии и специалности. Тези знания са необходимо условие за успешното им включване в живота след завършване на училище и за участието им на пазара на труда. Пропорционално на специалните компетентности трябва да нараства и общата приложна компетентност на младите хора, изразена в познания за обкръжаващите ги икономически явления, в които те са субекти, включени в различни социални роли – работник, организатор на собствен бизнес и т.н.

Методическа компетентност и способност за вземане на решение

Пълноценната социална и професионална реализация предполага хармонично съчетаване на количеството знания и умения с тяхното функционално използване. През целия си живот човек е изправен пред необходимостта да прави избор и компромиси. Изучаването на икономическите закони помага на индивида да изгради икономическо мислене и поведение, които са му необходими, за да може да прави правилен избор.

Социална компетентност

Във всекидневния си живот хората неизбежно са свързани с общността, в която живеят. Икономическата ситуация и промените в нея влияят на отношенията и на социалните връзки. Тя не позволява на отделния човек да извършва самостоятелни действия, изолирани от тези на другите субекти. Икономическите знания подпомагат уменията да се работи в екип.

Комуникационна компетентност

За да се реализира успешно, младият човек трябва да умее да общува ефективно със заобикалящите го. Тази компетентност ще му гарантира възможност да защитава своите интереси и да удовлетворява потребностите си.

Творческа компетентност и самоинициатива

Попадайки на пазара на труда, хората се конкурират помежду си в стремежа си да заемат желаното работно място. Съвременните производства изискват инициативна и предприемчива личност, способна да взема самостоятелно решение и да поема отговорност и риск. Познавайки пазарните механизми, младите хора по-лесно ще намерят мястото си при професионалната си ориентация и реализация.

При разработване на учебното съдържание са съблюдавани принципите за реализиране на връзката между теория и практика, взаимодействие и междупредметни връзки с предприемачество, география и икономика, математика и техника, както и между икономически процеси и закономерности на микро- и макроравнище. Учебното съдържание в учебника е обособено в два основни раздела, като за всяка тематична единица са посочени конкретни подтеми и цели, които да улесняват учителите в пряката им учебна работа.

В **първия раздел** „Пазарна икономика“ са формулирани основните принципи на стопанисването, на регулирането на пазарите чрез механизма на търсене и предлагане. Разгледани са ограничеността на икономическите ресурси, регулиращата роля на държавата, ролята на екологичното равновесие. В този раздел учениците ще се запознаят със следните теми:

- *Основни пазарни елементи.* Икономическите субекти играят важна роля на пазара. Тяхното поведение зависи от това, доколко те познават пазара и неговите елементи и как се съобразяват с действието на закона за търсенето и предлагането с цел постигане на пазарно равновесие. След запознаване с основните пазарни елементи учениците ще бъдат в състояние да предлагат мерки за преодоляване на възникнали пазарни дефекти.

- *Ограниченост на икономическите ресурси и нарушаване на екологичното равновесие.* Тези обстоятелства налагат да се стопанисва рационално и ефективно. Икономическият растеж е необходимо условие за повишаване на жизнения стандарт, но той не трябва да е в конфликт с екологията и опазването на околната среда.

- *Глобални цели на макроикономическата политика.* Те са осигуряване на високо равнище по отношение на обема на производство, поддържане на постоянно равнище на заетостта и ниско равнище на безработицата. Основни инструменти за постигане на тези цели са различните аспекти на икономическата политика: фискална, парично-кредитна, социална и др.

- *Равновесие и неравновесие в пазарното стопанство.* Изучаването на икономическата теория дава отговор на въпросите кои процеси на пазарното стопанство водят до равновесие и кои до нестабилност, каква е икономическата роля на държавата в една пазарна икономика и какъв инструментариум прилага тя за излизане от състояние на неравновесие, при какви обстоятелства възникват социалните конфликти и какъв е механизмът за тяхното преодоляване.

Във **втория раздел** „Предприятието на пазара“ учениците ще се запознаят с темите:

- *Правови възможности за създаване на едно предприятие, начини на регистрирането и прекратяването му.* В реалния стопански живот има различни предприятия в зависимост от вида дейност, която осъществяват, и от нейния мащаб, в зависимост от формата на собственост и юридическото ѝ изражение. За да могат да направят правилен избор на вида предприятие, учениците ще се запознаят с особеностите на всеки вид търговец според съществуващото законодателство.

- *Инвестиране и финансиране.* Ще се запознаят с причините за осъществяване на инвестиционния процес, как се взема решение за влагане на инвестиции, как се преценява рискът и как се прави избор на най-изгодния вариант. Изборът на начин на финансиране се прави след анализиране на паричните потоци на предприятието.

- *Производствена дейност на предприятието.* Тази тема в най-голяма степен отразява връзката между икономика и техника поради това, че учениците от

неикономическите професионални гимназии се подготвят за бъдещи техници и технолози в производството. При разглеждане на темата има възможност за използване на формираната при професионалната им подготовка специална компетентност. Необходимо е процесът на преподаване да се подкрепи с подходящи примери за съответната професия, по която се обучават учениците.

- *Организация на труда.* От предходната тема учениците разбират, че конкурентоспособността на предприятието зависи от оптимизиране на качеството на произвежданата продукция и от организацията на производството. От разработеното съдържание за организация на труда учениците научават, че друго важно условие за добра конкурентоспособност е оптималната организация и заплащане на труда. Оптималната организация на труда създава условия за пълноценно функциониране на човешкия фактор в производствения процес. Възнаграждението на труда има мотивираща роля за работниците и трябва да удовлетворява интересите и на двете страни – работник и работодател.

- *Успешно излизане на предприятието на пазара.* Върху този процес рефлексират разглежданите проблеми за иновации, финансиране, ценообразуване. По време на обучението си по тази тема ученикът, който ще бъде поставен в ролята на предприемач, ще извършва действия, свързани с анализ на пазара и вземане на подходящи решения за пласмент и реклама на продукцията. От друга страна, ученикът в реалния живот се явява и като потребител, който консумира предлаганите продукти и търпи въздействието на рекламата. Темата ще помогне на учениците да се ориентират в сложните ситуации на пазара, когато трябва да вземат решение от позицията на предприемач или от позицията на потребител.

- *Управление на предприятието.* Разработеното съдържание в тази тема показва на учениците, че управлението на предприятие е сложен информационен и комуникационен процес, който осигурява успешното функциониране на предприятието. Съдържанието в тази тема акцентира върху факта, че предприятието е комплекс от работещи материални и човешки ресурси, между които трябва да се осъществява оптимален синхрон.

Важно за процеса на обучение е подходящото структуриране на темите и на отделните урочни единици. Всяка тема започва с резюме на важните моменти в нея и завършва с кратък тест за проверка на усвоеното. След теста в рубриката „За тези, които искат да знаят повече“ са поместени допълнителни знания, надграждащи задължителния учебен материал. Към всяка от урочните единици е даден набор от въпроси за дискусия по разглежданата тема. Изложението на теоретичните знания е съпътствано от много примери, задачи за практическо изпълнение, казуси. Решаването им често поставя ученика в ситуации, близки до реални.

Електронният вариант на учебника е подчинен на идеята да подпомогне възприемането при изучаването на икономическите теории, процеси, явления и обекти. В него са включени разнообразни мултимедийни формати, препратки към икономически сайтове, видеоклипове, които провокират мисленето на учениците и създават възможност за дискусия по време на часа. Някои от ресурсите предоставят възможности за прилагане на разнообразни методически решения и учене чрез практика. Интерактивните задачи стимулират учениците да участват активно в процеса на обучение. За самооценяване на учениците са включени електронни тестове, генериращи веднага резултат и даващи възможност за попълване на пропуски в знанията.

ПРИМЕРНИ РАЗРАБОТКИ НА УРОЦИ

РАЗДЕЛ I. ПАЗАРНА ИКОНОМИКА

Разделът „Пазарна икономика“ на учебника е посветен на икономическата теория, обяснява и надгражда основни икономически понятия и знания. Разработени са основни принципи на икономическото мислене. Обяснени са икономическите концепции за разпределение на богатата.

Класифицирани са потребностите и богатата като средство за задоволяването им. Групираны са основните икономически ресурси. Изяснена е целенасочеността и рационалността на избора и критериите при алтернатива.

Определено и надградено е понятието „пазар“ и са посочени в диаграма основните видове пазари. Показани са и други критерии за класифициране на пазарите.

Теоретично и с примери е изяснена същността и разликите между благо, продукт, стока. Разгледани са размяната и формите на размяна. Подробно са определени парите и техните функции.

Изяснено е търсенето и предлагането. Използвани са различни примери и графики за онагледяване. Разгледани са факторите, влияещи върху търсенето и предлагането на дадена стока. Механизмът на пазарното равновесие е обяснен чрез различните пазарни ситуации.

Отделен е урок за brutния вътрешен продукт (БВП) като един от измерителите в икономиката. Изяснено е неговото съдържание и същност. Определени са начините за измерване на БВП, отношението между реален и номинален БВП. Като измерител на икономиката са посочени и заетостта, и безработицата. Класифицирани са видовете и е показан начинът за изчисляване на нивото на безработица. Инфлацията като друг измерител е обяснена, класифицирана и е показан начинът за изчисляването ѝ.

Функциите на държавата в пазарното стопанство са разгледани като възможност за отстраняване на пазарните дефекти чрез регулиране на взаимоотношенията между участниците на пазара, чрез предоставяне на блага за обществено ползване, защита на конкуренцията, регулиране на социални конфликти. Изяснена е фискалната и монетарната политика на държавата. Определени и класифицирани са видовете данъци. Характеризирани са приходната и разходната част на бюджета. Обяснена е парично-кредитната политика на държавата, дейността на централната банка и на търговските банки.

Разгледан е преходът от чисто пазарна към социална и екосоциална пазарна икономика. Изяснени са понятията и целите на кръговата икономика и са показани бизнес модели на кръгова икономика.

След уроците ще намерите въпроси, казуси и тестове, които да ви помогнат при оценяването.

Предлагаме ви примерни методически насоки за два от уроците за нови знания и идеи за провеждане на уроците за упражнение и обобщение от раздела.

УРОК 1. СЪЩНОСТ НА ПОНЯТИЕТО „ИКОНОМИКА“

Вид на урока: за нови знания.

Дидактически цели:

- Постигне на приемственост и надграждане на знания по отношение на понятието „икономика“.
- Усвояване на базисни знания за същността и особеностите на икономиката като наука и дейност.
- Формиране на икономическо мислене в учениците по основни икономически въпроси.

Задачи

Учениците:

- да усвоят понятията икономика, микроикономика и макроикономика
- да могат да характеризират икономиката като наука и дейност
- да знаят кои са двата полюса на икономиката
- да умеят да определят задачите на икономиката и да характеризират практическата част на икономиката
- да могат да разграничат и сравнят двете направления в икономическата наука – микроикономика и макроикономика
- да могат да анализират и дават отговори на основни въпроси, свързани с икономиката.

Методи на преподаване и учене:

- изложение на учебния материал
- задаване на въпроси
- дискусия и обсъждане.

Методи на контрол и форми за оценяване:

Устен контрол/Текущи оценки от устно изпитване.

Указания за организиране на учебната среда:

Целесъобразно е урокът да започне с въвеждаща беседа, в която да се изяснят достигнатото ниво, познатите понятия и изградените представи на учениците за икономиката.

Необходимо е да се изясни етимологията и да се направи кратък исторически преглед на икономическото учение. Да се обърне специално внимание на съвременното определение на понятието *икономика*.

Надграждат се знанията за „производство“, „потребление“, „ресурс“, „продукт“, „пазар“.

Изясняват се двете направления в икономическата наука – макроикономика и микроикономика – и основният им проблем.

Разглежда се икономиката като система и се поставят въпросите за решаване на икономическите проблеми. Практическа икономика.

За по-добро усвояване на учебния материал учителят може да посочи определен икономически проблем за обсъждане (например: инфлация в държавата) и да постави задача на учениците да определят икономическото направление, в което икономиката се занимава с изучаването на този процес (макроикономика).

Препоръчително е урокът да приключи с коментар, в който учениците да поставят възникналите въпроси, учителят да отговори и доизясни неразбраните детайли и да постави пред учениците въпросите, описани след урока.

УРОК 4.

ОСКЪДНОСТ И ПОТРЕБНОСТИ

Вид на урока: за нови знания.

Дидактически цели:

- Надграждане знанията на учениците за понятията: потребност, оскъдност, благо, икономически ресурси.
- Запознаване на учениците с видовете потребности и основните видове икономически ресурси.
- Усвояване на умения за разграничаване и характеризиране на видовете блага.
- Формиране на умения за оценяване на ситуации и установяване на икономически зависимости.

Задачи:

Учениците:

- да могат да дефинират и разбират понятията потребност, оскъдност, благо, икономически ресурси
- да класифицират и характеризират видовете потребности
- да класифицират и дават примери за основните видове икономически ресурси
- да могат да разграничават и характеризират видовете блага – икономически, свободни, потребителски и производствени
- да могат да анализират и оценяват ситуации от практиката, свързани с осъществяване на връзката между потребности, потребление, покупателна способност и развитие на обществото
- да умеят да установяват икономически зависимости между потребности, потребление, покупателна способност и развитие на обществото.

Методи на преподаване и учене:

- изложение на учебния материал
- групов метод за обсъждане и оценяване на ситуации.

Методи на контрол и форми за оценяване:

Устен контрол/Текущи оценки от устно изпитване; оценки от работа в група.

Указания за организиране на учебната среда:

Целесъобразно е урокът да започне с въвеждаща беседа, в която да се изяснят

достигнатото ниво на икономически знания, познатите понятия и изградените представи на учениците за осъзнати потребности.

Трябва да се класифицират потребностите, като за онагледяване се използва фигурата от учебника.

Надграждат се знанията за свободни, икономически, потребителски и производствени блага.

Изясняват се основните икономически ресурси и тяхното основно свойство – ограниченото им количество. Обръща се внимание на конфликтността между икономическите принципи и екологията.

В хода на урока за по-лесното усвояване на знания и умения като резултат от обучението по темата може да се използва груповият метод при решаване на зададена практическа задача.

Учителят разделя класа на групи по 4 ученика. Той може да даде задача учениците да установят връзки и зависимости, като оценят например следната ситуация: Десет души си купуват по една безалкохолна напитка в пластмасови бутилки, а други двадесет души си купуват напитки в стъклени бутилки.

Задачите, поставени на учениците, са:

1) Да обсъдят помежду си създалата се ситуация при покупката на стоката от потребителите в двата вида опаковка.

2) Да установят на връзката потребление – използване на ресурси – въздействието им върху околната среда.

3) Да оценят и анализират въздействието върху околната среда при всеки от двата варианта на покупка на стоката.

В хода на решаване на задачите учителят дава възможност на учениците да развият уменията си за работа в екип, да мислят, да правят изводи от създадени ситуации, да доказват и устояват своите виждания. Те ще развият способността да установяват причинно-следствените връзки и зависимости в икономическата реалност.

В процеса на обсъждане ще стигнат до извода, че по-целесъобразно за опазване на околната среда е да се използват опаковки за многократна употреба (запазват околната среда чиста, използват се многократно – възможност за икономии и т.н.), което ще формира в тях отношение на отговорен потребител.

УРОК 19 И УРОК 20. ПАЗАРНА ИКОНОМИКА

Тъй като тези два урока са заключителни за раздела, целесъобразно е да се преговорят темите, като се направят необходимите обобщения. Ако учебното време не е било достатъчно за решаване на задачите и казусите от стр. 24 и 92 или на тестовите задачи от стр. 25, 35, 45, 58, 80 и 93, те или подобни на тях могат да се използват за преговор или контрол. Трите работни листа, които предлагаме в електронния учебник и в края на настоящата книга, също са подходящи за целите на тези два урока. Препоръчително е примерите, задачите, казусите, които ще предложите на учениците в тези два учебни часа, да са свързани с конкретните професии, за които се подготвят.

РАЗДЕЛ II. ПРЕДПРИЯТИЕТО НА ПАЗАРА

Разделът „Предприятието на пазара“ на учебника е посветен на предприятието като основен субект на бизнеса. Въз основа на съвременните теории и действащото законодателство подробно са изяснени същността и целите на предприятието и законовите определения и норми според Търговския закон.

Предприятията са класифицирани според собствеността, предмета на дейност, правната форма на регистрация. Според размера предприятията са разделени съобразно актуалните критерии по Закона за малките и средните предприятия. Определени са факторите за избор на местоположение и предмет на дейност на предприятието. На факторите за избор на правна форма на предприятието е обърнато специално внимание, като са посочени в сравнителен план предимствата и недостатъците на различните правни форми на регистрация.

Инвестирането и финансирането на предприятието е изяснено теоретично, но за яснота са използвани примери от реалния живот. Конкретизирани са вътрешните и външните източници на финансиране. Видовете кредит са разгледани подробно – условията за ползване, предимствата и недостатъците им, документи и т.н. Достъпно са обяснени както видовете кредитиране, които са познати на учениците от реклами и от личния живот, така и специфичните видове на кредитиране като факторинг.

Управлението на предприятието е разгледано като същност и като функции. Подробно са изяснени планирането на дейността, организацията на производствения процес, типовете производство, формите на организация на производството. Използвани са примери, които подпомагат учебния процес. Обяснени са показателите, факторите, системите за управление на качеството и сертифицирането. Отделен е урок за запознаване с организацията на труда в предприятието. Видовете персонал са представени съобразно актуалния НКПД. Обърнато е внимание на назначаването, на определянето на възнаграждение и на мотивацията. В рубриката „За тези, които искат да знаят повече“ е представен комплект от документи – примерен трудов договор, длъжностна характеристика и уведомление, заверено от НАП, което ще е в помощ на учениците при започване на трудова дейност.

Маркетингът е изяснен в исторически план и като информационна система от елементи и дейности. Класифицирани са маркетинговите изследвания и е изведено значението му. Отделени са уроци за маркетинговия микс и за маркетинговите стратегии, като за процеса на преподаване спомагат предложените примери.

Жизненият цикъл на предприятието е пояснен от гледна точка на кръговата икономика и щадящото отношение към околната среда.

След всеки урок ще намерите въпроси, на които учениците да дадат отговори, а след всяка тема има казус и тест, които да подпомогнат оценяването.

Предлагаме ви методически насоки за уроци 20 и 25, които са за нови знания, и за урок 32, който е подходящ да се разработи под формата на проект.

УРОК 20.

СЪЩНОСТ И ПРАВЕН СТАТУТ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО

Вид на урока: за нови знания.

Дидактически цели:

- Надграждане на знанията на учениците за предприятието, неговите цели, права и задължения.
- Запознаване със законната уредба, в която са дефинирани правните понятия „търговец“ и „търговска фирма“ и която регламентира процесите, свързани с регистрация и прекратяване на предприятие.
- Изучаване на принципите, които трябва да се спазват при избор на търговска фирма.
- Разясняване на процесите на регистрация и прекратяване на предприятие.

Задачи:

Учениците:

- да знаят дефинициите на понятията предприятие, търговска фирма; неплатежоспособност, несъстоятелност
- да могат да определят целите на предприятието
- да знаят правата и задълженията на предприятието според закона
- да изброяват видовете сделки, които извършва търговецът според Търговския закон
- да знаят принципите, които трябва да се спазват при избор на търговска фирма
- да познават и разбират процесите на регистрация и прекратяване на предприятие.

Методи на преподаване и учене и учене:

- изложение на учебния материал
- задаване на въпроси
- изследване на действителността: проучване на нормативни актове и изготвяне на доклад.

Методи на контрол и форми за оценяване:

Устен контрол/Текущи оценки от устно изпитване.

Текущи оценки от домашна работа – изготвяне на доклад.

Указания за организиране на учебната среда:

Целесъобразно е урокът да започне с въвеждаща беседа, в която да се изяснят достигнатото ниво, познатите понятия и изградените представи на учениците за „предприятие“ и „търговец“.

Изяснява се същността на предприятието като съвкупност от права и задължения.

Въвежда се понятието „търговец“ по смисъла на Търговския закон. Изяснява се, че бизнесът се осъществява от предприятия, разговорно наричани и фирми, а според търговския закон – търговци.

Обясняват се принципите при избор на търговска фирма.

Поясняват се регистрацията и прекратяването на предприятие, както и дейността на Търговския регистър на Агенцията по вписванията. Определят се неплатежоспособност, несъстоятелност, синдик.

Препоръчително е урокът да приключи с коментар, в който учениците да поставят възникналите въпроси, учителят да отговори и доизясни неразбраните детайли и да постави въпросите след урока.

За домашна работа може да се възложи на учениците да направят проучване в интернет и да изготвят малък доклад (около 1 страница) на тема „Регистрация и прекратяване на предприятие“. Към доклада да опишат също: в кой закон, раздел, и т.н. са намерили информацията за написване на доклада.

Учителят по своя преценка може да постави оценка на най-добре изготвения доклад с цел да мотивира учениците да правят проучвания и изпълняват поставените задачи за домашна работа. По този начин учителят стимулира учениците да развият своите умения за самостоятелно търсене и намиране на информация от нормативни актове, за решаване на правни и икономически проблеми, които ги интересуват.

УРОК 25.

ФОРМИ НА ФИНАНСИРАНЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО

Вид на урока: за нови знания.

Дидактически цели:

- Надграждане на знанията за понятията и процесите по темата.
- Придобиване на нови знания за базисни понятия и процеси, свързани с формите и процесите на финансиране.
 - Надграждане на знанията за видовете кредити и техните форми.
 - Усвояване на знания за нови форми на банковия кредит.
 - Изучаване на нови начини за финансиране на предприятието.

Задачи:

Учениците:

- да знаят същността на понятието финансиране
- да разграничават източниците на финансиране на вътрешни и външни
- да познават и да могат да характеризират източниците на финансиране на предприятието

- да разбират и характеризират същността на кредитите: овърдрафт, револвиращ, ломбарден, ипотечен, търговски
- да разбират същността на лизинга и факторинга като форми на финансиране
- да могат да правят проучвания и намират информация, свързана с предлаганите от банките кредити и други начини на финансиране на предприятието.

Методи на преподаване и учене:

- изложение на учебния материал
- решаване на казус
- изследване на действителността: проучване на информация от сайтове на търговски банки за отпусканите от тях кредити за предприятия и други форми на финансиране.

Методи на контрол и форми за оценяване:

Устен контрол/Текущи оценки от устно изпитване.

Оценки от домашна работа – върху изготвяне на доклад.

Указания за организиране на учебната среда:

Целесъобразно е урокът да започне с въвеждаща беседа, в която да се изяснят достигнатото ниво, познатите понятия и изградените представи на учениците за финансиране и видовете кредит.

Изяснява се същността на финансирането като дейност по осигуряването на средства за функциониране на предприятието.

Изясняват се вътрешните източници на финансиране на предприятието, използва се предложеният пример.

Изясняват се външните източници на финансиране на предприятието.

Въвеждат се понятията овърдрафт, револвиращ (възобновяем) кредит, кредит-на линия. Използва се предложеният пример.

Обясняват се кредитите срещу залог за финансиране на проекти или при временни затруднения на предприятието:

- ломбарден кредит
- кредит срещу ипотека (използва се предложеният пример)
- факторинг (използва се предложеният пример).

Изясняват се търговски кредит и лизинг, използва се предложеният пример.

Препоръчително е урокът да приключи с коментар, в който учениците да поставят възникналите въпроси, учителят да отговори и доизясни неразбраните детайли и да постави въпросите и задачите след урока.

При наличие на време може да се реши казусът, като първо трябва да се установи, че предприятието няма вътрешни източници на финансиране, а банката след анализ на възможностите за финансиране и анализ на риска е отпуснала кредит срещу залог на стока – ломбарден кредит.

За домашна работа може да се възложи на учениците да направят проучване в интернет (в сайта на търговска банка) и да изготвят доклад на тема „Кредити, предлагани от търговските банки“, в който да опишат предоста-

вените от банките кредитни продукти и да обърнат внимание дали банките предоставят изучаваните в темата на урока форми на банкови кредити. Добре е учениците да изберат различни банки за проучването си и по време на следващия учебен час да сравнят и да коментират предлаганите от банките форми на кредитиране.

Учителят по своя преценка може да постави оценка на най-добре изявилите се с цел да мотивира учениците да правят проучванията и изпълняват поставените задачи за домашна работа и по този начин да формира нагласа в учениците да развиват своите умения сами да търсят и намират информация, свързана с използването на банкови услуги в бъдеще. Също така това би спомогнало те да сравняват информацията от различните банки, да си правят изводи за предлаганите от тях услуги и по този начин да могат да правят избори – информирани решения.

УРОК 32. МАРКЕТИНГОВИ СТРАТЕГИИ

Вид на урока: изготвяне на проект.

Дидактически цели:

- Прилагане на усвоените знания при разработване елементи на маркетингови стратегии – стокова, пласментна, ценова, рекламна.

Задачи:

Учениците:

- да могат да проучват действителността, да дават оценки и да правят изводи за прилагане на маркетингови стратегии в икономическата практика
- да генерират собствени идеи за разработване на маркетингова стратегия за постигане на конкурентно предимство за дадена стока.

Указания за изготвяне на проект

Проектът по темата е свързан с разработване на елементи на маркетингова стратегия за предприятие с определен предмет на дейност. Нека ученикът сам да избере предмета на дейност на предприятието.

Учителят може да даде следния пример за разработване на проекта:

- *Предмет на дейност на предприятието:* производство на ученически раници.
- *Елементи на стокова стратегия:* размер на раници, плат за ушиване, цвят и приложения.
- *Елементи на ценова стратегия:* цена на различните модели, като цената се формира на база вложените разходи за направата на раницата и на цените на конкурентите.

• *Елементи на пласментна стратегия:* Къде ще се продава (в селището, в страната)? Как ще се продава (в търговски обект, по интернет и др.)? Ще се използва ли посредник (търговец на едро или ще се открие фирмен магазин)?

• *Елементи на рекламна стратегия:* Кой ще рекламира раниците (например актьор)? Къде ще се рекламира (в медия, в транспорт, на улицата)? Какви средства ще се използват (билбордове, брошури или други средства)?

Учителят може по своя преценка да постави оценка на най-добре изготвените и представените проекти. По този начин ще формира нагласа в учениците да развиват своите умения сами да търсят и намират информация. От друга страна, участието в разработване на проект, свързан с пазара на даден вид стока, ще спомогне за развиване на творческото и икономическото им мислене.

УРОК 35 И УРОК 36. ПРЕДПРИЯТИЕТО НА ПАЗАРА

Вид на урока: упражнение, преговор, обобщение.

Дидактически цели:

• Използване на усвоените знания и умения по темите при решаване на казуси, задачи и тестове

• Свободно боравене с терминологията от раздел „Предприятието на пазара“ и характеризиране на пазарните процеси

• Обобщаване, характеризиране и анализиране на информация, свързана с различните теми от раздела

• Разбиране значението на познаването на икономическите процеси, закономерности и зависимости за участие в стопанския живот на страната

• Повторение, затвърждаване и представяне от учениците на усвоените знания и умения, придобити при усвояване на учебния материал от раздел „Пазарна икономика“

• Повторение, затвърждаване и представяне от учениците на усвоените знания и умения, придобити при усвояване на учебния материал от раздел „Предприятието на пазара“

Указания за организиране на учебната среда:

Последните два учебни часа за годината са предвидени за упражнения и за преговор на материала. В зависимост от нивото на класа и от вида училище можете да използвате тези заключителни часове, за да обобщите усвоените знания, да оформите годишните оценки или да решавате практически задачи и казуси, свързани с бъдещата професия на учениците. Нерешените задачи и казуси от стр. 107, 118, 129, 147, 165 и 173, както и тестовете от стр.108, 119, 130, 148, 166 и 174 също могат да се използват. Те са добра основа при съставяне на други казуси и тестове, насочени към конкретна професионална област.

РЕЧНИК НА ОСНОВНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОНЯТИЯ

Алтернативна стойност – стойността на следващия най-добър избор, от който се налага да се откажем поради ограниченост на ресурсите.

Бартер – най-простата форма на размяна. Представява директна размяна на стока срещу стока, характерна за простото стоково производство.

Безработица – отразява броя на хората в трудоспособна възраст, които не работят, но търсят активно работа.

Благо – всяко нещо, което е в състояние да задоволи определена човешка потребност.

Брутен вътрешен продукт (БВП) – съвкупността от пазарните стойности на крайните стоки и услуги, произведени в националното стопанство в продължение на една година.

Бюджет – финансовият план на държавата за определен период (обикновено една календарна година). Състои се от приходна и разходна част.

Бюджетен дефицит – ситуация, при която държавните данъчни постъпления и други приходи в рамките на една фискална година (12 месеца) са по-малко от държавните разходи.

Бюджетен излишък – ситуация, при която фактически постъпилите в края на бюджетния период приходи превишават извършените разходи.

Валутен борд (паричен съвет) – механизъм, при който основната валута на страната е „вързана“ с фиксиран курс към една от стабилните международни валути в света.

Данък – задължителни плащания на домакинствата и предприятията в полза на държавата.

Дефлация – продължително намаляване на средното равнище на цените на всички стоки и услуги, произведени в рамките на една икономика.

Доход – средства, заработени от домакинствата, когато продават или отдават под наем производствените си ресурси.

Експанзия – фазата на бизнес цикъла, по времето на която икономическата активност расте.

Заетост – отразява степента на използване на работната сила.

Излишък – ситуация, при която обемът на предлагането на един продукт превишава обема на търсенето му поради по-ниската цена на продукта от равновесната му цена.

Инвестиране – поток от парични разходи за дълготрайни активи, които увеличават възможността в бъдеще да се произвеждат и потребяват повече блага.

Инфлация – увеличаване на средното равнище на цените на стоките и услугите, които се произвеждат и предлагат в страната.

Картел – група фирми от един отрасъл, обединени с цел да получат възможност да контролират цените, производството и продажбите на определени продукти, като разчитат да използват предимствата на монопола.

Конкуренция – стремежът на две или повече лица или организации да получават едни и същи стоки, услуги или ресурси.

Кредит – заемане на пари чрез вземане на дълг. Изплащането на дълга включва изплащане на заетата сума и на лихвите.

Лихва – цената на ползването на реален или финансов капитал за определен период от време, която ползващите този ресурс заплащат на техните собственици.

Маржинални разходи (пределни) – пределната точка, до която увеличаването на обемите на производството или на продажбите е целесъобразно и доходно.

Мито – данък върху вноса на стока или услуга.

Монопол – тип пазарна структура, когато една фирма продава стока, за която няма близки заместители.

Недостиг (дефицит) на предлагането – ситуация, при която купувачите желаят и са в състояние да купят по-голямо количество стоки и услуги, отколкото предлагат производителите на съществуващата цена.

Неценова конкуренция – конкуренция между производителите чрез методи, различни от промяна на цената. Такива са например качеството на продукта, сервизното обслужване, внимателното отношение към клиента, опаковката на стоката.

Пазар – взаимодействие между търсенето и предлагането, т.е. размяната на стоки и услуги между продавачите и купувачите.

Пазарен дефект – систематично свръхпроизводство или недостатъчно производство на някои стоки или услуги, които възникват при една нерегулирана пазарна система (проблеми при наличие на странични ефекти, несъвършена конкуренция, обществени блага).

Пазарно равновесие – балансиране на пазарното търсено количество с пазарното предлагано количество.

Пари – особен вид стока, която служи като еквивалент на стойността на всички останали и е средство за размяна.

Парично-кредитна политика (монетарна) – изменения в паричното предлагане и в наличието на кредити, произтичащи от действия на държавната централна банка, предприети за поддържане на стабилността на цените, за пълната заетост и за умерени темпове на икономически растеж.

Полезност – субективен измерител на удовлетворението, което потребителите изпитват от потреблението на стоки, услуги и дейности за свободното време.

Предлагане – количеството стоки и услуги, което производителите желаят и са способни да продадат на всяка възможна цена за даден период от време

Равновесна цена – цената, при която обемът на търсенето е равен на обема на предлагането

Револвиращ кредит – вид потребителски кредит, познат още и като „отворен“ или „възобновяем“. При него потребителят разполага с фиксиран кредитен лимит, който може да използва свободно, когато реши.

- Рецесия** – временен спад на общата икономическа активност, съпроводен с повишаване на безработицата и намаляване на реалния БВП.
- Стока** – продукт на човешкия труд, който е в състояние да задоволи лични или производствени потребности, т.е. да е полезна и да е предназначена за размяна.
- Стопански цикъл** – колебания на общото равнище на националната икономическа активност, изразени в редуващи се периоди на разширяване и свиване, често с различна продължителност и интензивност.
- Структура на пазара** – характеристиките, определящи степента на пазарната конкуренция.
- Структурна безработица** – причинена от промени в икономиката, в резултат на които възниква несъответствие между квалификацията и местопребиваването на търсещите работа и изискванията и местоположението на наличните свободни работни места.
- Съдружие** – законова форма на бизнес с двама или повече собственици, които се договарят да делят печалбите или загубите от бизнеса в предварително договорен размер.
- Търсене** – количеството на стоки и услуги, което купувачите желаят и са в състояние да закупят на всяка възможна цена за даден период от време.
- Физически магазин** – физически обект за пазаруване с възможност клиентите да имат физически контакт със стоките (за разлика от онлайн пазаруването).
- Фискална политика** – промени в разходите или в данъчните приходи на държавата с цел поддържане на пълна заетост, стабилни цени и умерени темпове на икономически растеж.
- Фрикционна безработица** – краткосрочна безработица, свързана с нормалното текучество на трудовия пазар.
- Цена на стоката** – паричен израз на нейната стойност. Количеството пари, които хората заплащат при покупката или получават при продажбата на дадена стока или услуга.
- Циклична безработица** – безработица, причинена от колебанията на общото равнище на икономическата активност.

ОТГОВОРИ НА ТЕСТОВЕТЕ ОТ УЧЕБНИКА

Стр. 25

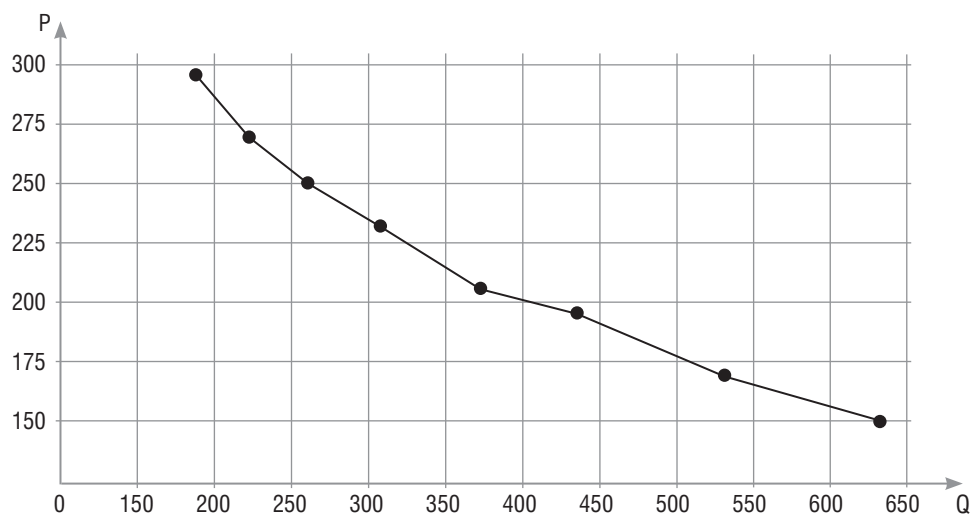
1	2	3	4	5	6
г	г	в	б	г	а

Стр. 35

1	2	3	4	5
в	б	в	в	Функции: Мярка на стойността Платежно средство Средство за обръщение

Стр. 45

1	2	3	4	5
б	а	Вж. фиг. 1	а) Цените на прасковите ще се повишат. б) Търсенето на сливи ще се повиши. в) Доходите на селскостопанските производители ще намалят.	а) вярно б) вярно

Фиг. 1

Стр. 58

1	2	3	4	5	6
в	б	а	г	в	... стоките и услугите... ... всички фирми – местни и чуждестранни

Стр. 80

1	2	3	4	5	6	7	8
а	г	а	в	б	в	в	а

Стр. 93

1	2	3	4	5	6
г	б	а	г	б	в

Стр. 108

1	2	3	4	5	6
б	в	б	в	б	а

Стр. 119

1	2	3	4	5	6
б	а	в	а	б	г

Стр. 130

1	2	3	4	5	6
б	а	г	в	а	б

Стр. 148

1	2	3	4	5	6
а	г	а	б	а	г

Стр. 166

1	2	3	4	5	6
б	а	в	г	а	в

Стр. 174

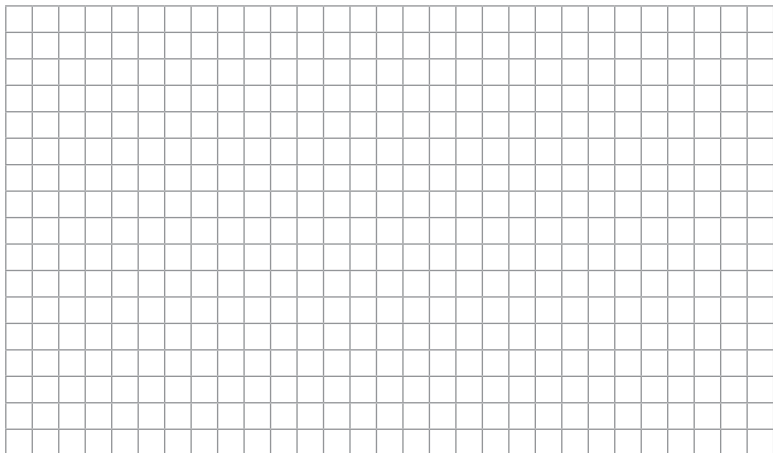
1	2	3	4	5	6
в	в	а	б	в	а

РАБОТЕН ЛИСТ № 1

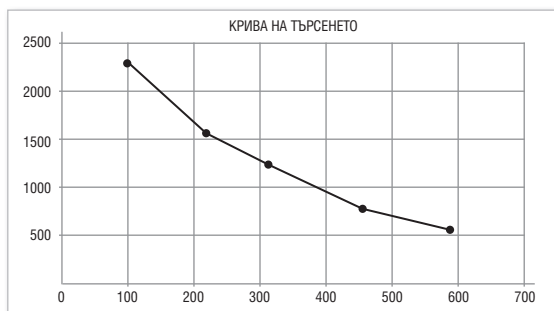
КРИВА НА ТЪРСЕНЕТО

Задача 1: Представете графично зависимостта между цени и търсени количества при пазара на череши.

Цена	Търсени количества
P в лв./kg	Q в t/мес.
8	5
6	23
5	41
4	65
3	95

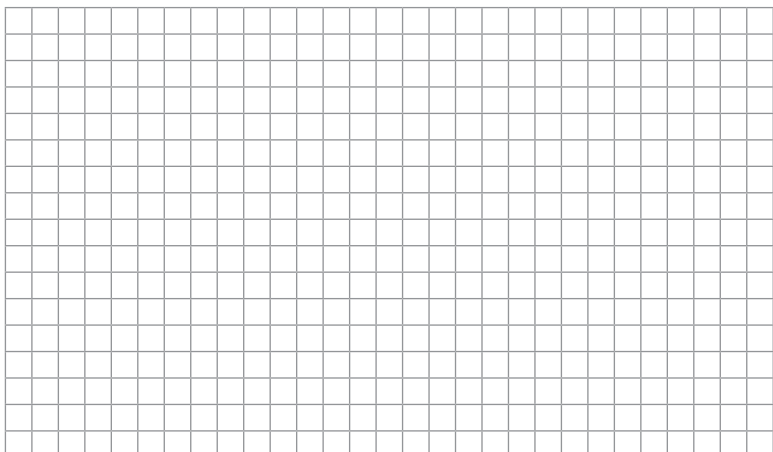

Задача 2: Дадена е кривата на търсене за пазара на таблетки. Определете съответната цена в зависимост от търсените количества (брой) за месец.

Задача 3: Начертайте графиката на търсенето, като използвате данните от таблицата. Анализирайте наклона на кривата. Обосновайте вашия отговор.

Цена	Търсени количества
P в лв./kg	Q в t/мес.
8	5
6	23
5	41
4	65
3	95

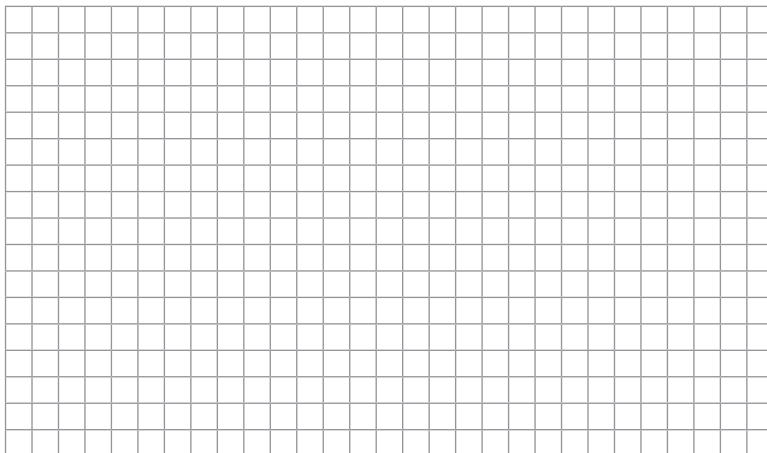

РАБОТЕН ЛИСТ № 2

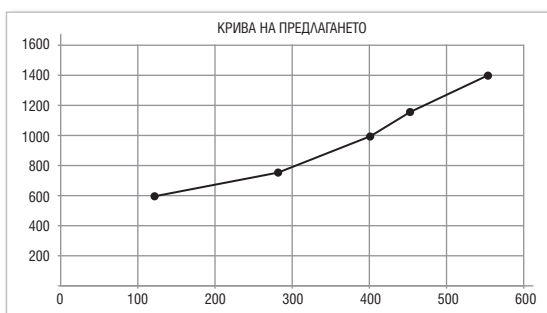
КРИВА НА ПРЕДЛАГАНЕТО

Задача 1: Начертайте графика на предлагането, като използвате данните от таблицата. Анализирайте наклона на кривата. Обосновете вашият отговор.

Цена	Предлагани количества
P в лв./kg	S в t/мес.
12	60
10	50
8	40
5	25
3	6

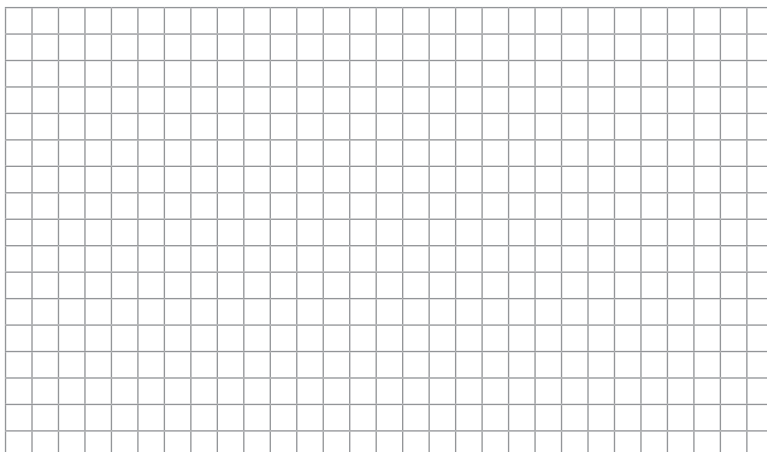

Задача 2: Дадена е кривата на предлагане за пазара на таблетки. Определете съответната цена в зависимост от предлаганите количества (брой) за месец.

Задача 3: Начертайте графиката на предлагането, като използвате данните от таблицата. Анализирайте наклона на кривата. Обосновете вашият отговор.

Цена	Предлагани количества
P в лв.	S в t/мес.
320	550
220	450
150	400
95	280
58	120

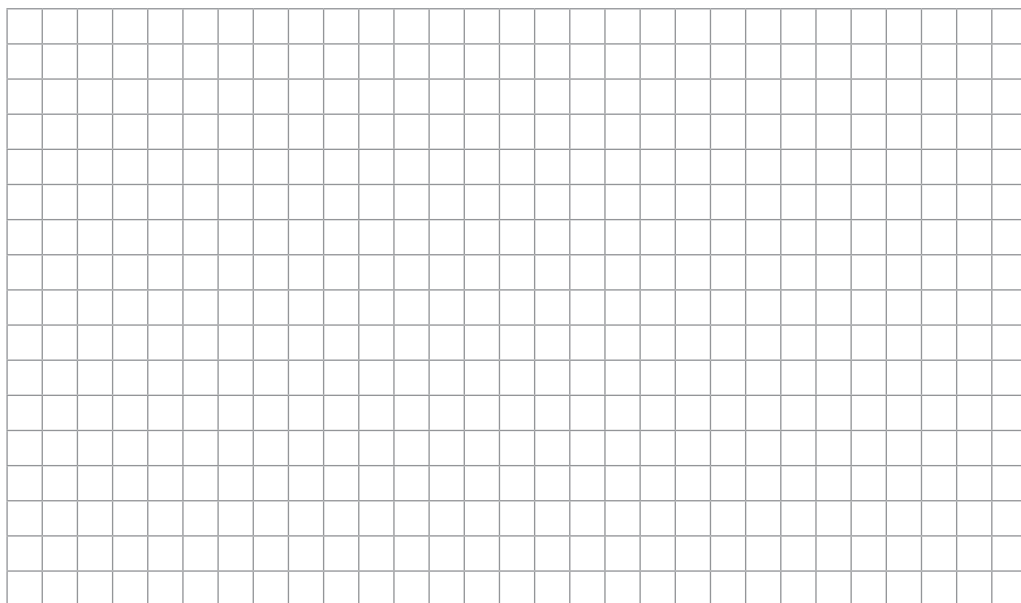

РАБОТЕН ЛИСТ № 3

МЕХАНИЗЪМ НА ПАЗАРНОТО РАВНОВЕСИЕ

Задача: На пазара на орехи се сблъскват предлагане и търсене. При цена 15 лв./kg за орехи производителите предлагат 18 kg, а се търсят само 7 kg, т.е. налице е свръхпредлагане от 11 kg. Тази пазарна ситуация води до конкуренция на продавачите на пазара и до постоянни намаления на цените, докато се стигне до пазарно равновесие. Начертайте кривата на търсенето и кривата на предлагането. Определете пазарното равновесие и равновесната цена.

Цена (P, лв.)	Количество на търсенето (Q/D kg)	Количество на предлагането (Q/S kg)
15	2	18
14	4	10
13	6	8
12	7	7
11	10	4
10	18	2

Антоанета Тодорова Войкова
Иво Георгиев Манчев

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ
ПО ИКОНОМИКА
за 10. клас

Редактор *Светла Караджова*
Графичен дизайн и корица *Петко Минчев*
Технически редактор *Мариана Веселинова*
Предпечатна подготовка *Валентин Христов*
Коректор *Чавдар Ценов*

Българска. Издание първо, 2019 г.
Формат 70×100/16

Издател „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД
1574 София, ул. „Никола Тесла“ № 5, BSR 2, ет. 4
тел. 02/80 61 343

e-mail: ik.anubis@anubis.bg, www.anubis.bg
e-mail: administration@bulvest2000.com, www.bulvest.com

ISBN 978-619-215-448-6

9 786192 1154486

Цена 5,00 лв.